
ČEDOMIR ČUPIĆ

MOĆ SVETKOVINA I RITUALA U POLITICI

Jelena Đorđević, *Političke svetkovine i rituali*,
Dosije – Signature, Beograd 1997.

Knjiga Jelene Đorđević *Političke svetkovine i rituali* je prva studija kod nas koja na sveobuhvatan i sistematičan način obrađuje pojam, strukturu, značenja, mesto, funkcije i značaj političkih svetkovina i rituala u političkom životu, od prvih organizovanih političkih zajednica naše civilizacije do modernih političkih društava. Tragajući za poreklom političkih svetkovina i rituala, autorka otkriva vidljive i nevidljive strane ljudske prirode, ali i dubinske slojeve čovekove psihe iz kojih izvire i rađa se potreba za njima. Iza lakoće s kojom je iznela i predstavila ovu tematsku celinu krije se velika upornost, temeljan rad u savladavanju ogromne građe i različitost pristupa. Da bi obuhvatila sadržaj u celini, razotkrila suštinu i utvrdila vrednosti, poslužila se znanjima iz različitih naučnih oblasti i disciplina. Uz filozofski uvid tu su na okupu pristupi i znanja iz sociologije, antropologije, istorije, psihologije, etnopsihologije i dramaturgije.

U radu su na podjednak i uspešan način predstavljeni različiti teorijski pristupi, ali i politička iskustva. U uvodu autorka izriče stav da se politika podjednako oslanja i na političko-pravne procedure i na "simboličku dimenziju putem koje organizuje strategiju vladanja". Ona piše da su "dejstvo i upotrebna vrednost svetkovina i rituala ogromni, i zato gotovo da nema političkog režima koji, na ovaj ili onaj način neće koristiti njihove simboličke ili praktične mogućnosti". U suštini, političke svetkovine jesu metafore u kojima su "simbolički kondenzovane političke poruke". Zato su političke svetkovine "sastavni deo svakog političkog sistema, političke kulture i političke akcije".

U prvom poglavlju knjige, pod nazivom *Putokazi i inspiracije*, Jelena Đorđević daje teorijske pretpostavke na osnovu kojih kasnije analizira i tumači političke svetkovine i rituale. Ona polazi od stava da su u temelju tumačenja svetkovina pojmovi svetog i profanog. Njihovo razlikovanje i značenje "predstavlja najširu teorijsku osnovu tumačenja svetkovina". Ovaj pojmovni par je i izuzetno funkcionalan za razumevanje i objašnjavanje svetkovina, posebno političkih. Autorka piše da se sveto "određuje svetkovinom tj. ono se raspoznaje kao takvo u trenucima društvenog slavlja. Profano je vreme prolaznog iskustva, dnevnog života, rada, materijalne stvarnosti, ličnih patnji." Zato svaka ideja u koju ljudi "veruju može biti ispunjena svetošću, upravo zato što se slavi u ritualu". Sveto i svetkovina u politiku dolaze iz religije i potvrđuju činjenicu da u "nekim istorijskim trenucima politika nosi isto toliko religijskih osećanja kao i sama religija, i da je njena ritualna praksa slična crkveno-ritualnoj praksi". To potvrđuje stav da duhovne tvorevine čovečanstva kao paralelni svetovi jedni druge ne isključuju, iako se razlikuju, nego jedni druge dopunjuju prožimajući se. Tako se i iskustva nastala na osnovu njih prenose iz jedne u drugu oblast čovekovog života. U ovom slučaju iz religije u politiku, ali postoje i obrnuti primeri (crkvena organizacija itd.).

Autorka pokazuje kako se istorijska iskustva svetkovina prenose i kako utiču na modernu i savremenu politiku i političke režime – autokratske i demokratske. Posebno je istaknut primordijalni događaj na koji se kasnije oslanjaju tumačenja, značenja, iskustva i uloge političkih svetkovina. Tražeći uporišta svetog i profanog u čovekovoј prirodі otkriva svu njenu složenost, dubinu i mogućnosti. Sve se konstituiše ali i rekonstruiše pomoću dihotomnih parova: svesno – nesvesno, racionalno – iracionalno, pojavno – nevidljivo.

I priroda svetog je dvostruka jer su dvostruki i njeni pokretači – eros i tanatos, odnosno život i smrt. Sve to uzrokuje i konstrukciju ali i destrukciju u kolektivnom životu. Zato svetkovine mogu da nastanu iz užasa, ruševina, nesreća, bola, jauka kao izlazak života iz okrilja smrti. Takođe, svetkovine mogu da završe u nesreći, užasu, zlu i zločinu (od porodičnih, sportskih, koncertnih do političkih svetkovina posle kojih ljude odvođe u rat i propast). Posebno poglavlje posvećeno je razvoju svetkovina u našoj civilizaciji – hrišćanski praznik, srednji vek, renesansa, kultura dvora i dvorski praznici i praznici u modernom vremenu.

U trećem poglavlju, prema kojem je dat i naslov knjige, autorka ističe da je za "analizu političkih svetkovina u okviru političke kulture posebno funkcionalno, pojmovo određeno odnosa između simboličke i stvarne društvene sfere života". U politici su simboli "sredstvo identifikacije, ali i motorna snaga koja pokreće grupe i mase ka realizaciji određenih projekata i ideoloških postulata". Posebnu ulogu imaju simboli u pokretanju masa jer se pomoću njih "masa zgušnjava, oblikuje, ukorenjuje i pokreće, nezavisno od toga kakav je cilj ili ishodište toga kretanja. Simboli daju političkoj akciji smisao sredstava komunikacije". Koliko su značajni simboli za čovekov život ukazao je Jung kada je izrekao: "Kao što biljka stvara svoj cvet tako i psiha stvara simbole." Kada se simbol ili simboli koji grade jednu zajednicu ohlade tada se, prema Hegelu, zajednica raspada, a kada se to dešava u politici, politička zajednica i njen poredak se ruše. U slučaju kada se u politici insistira na jedinstvu (sve da postane jedno) takva politika ima uporište u ideologiji i ona neminovno završava u autokratiji. Kada se u politici insistira na integraciji onda se povezivanje zasniva na interesu, računu, kalkulaciji i najčešće takva politika počiva na kompromisu, demokratskim procedurama i pravilima.

Obrađene su posebno dve funkcije političkih svetkovina i rituala: ekspresivna i normativna. U okviru normativne funkcije posebno se izdvaja deo koji se odnosi na legitimizaciju poretka. Preko ove funkcije mogu se vrednovati politički poreci, ali i predviđati kuda oni smeraju. Autorka ističe da "postoji nekoliko načina simbolizacije koju vlast koristi u ritualima i svetkovinama u cilju postizanja legitimiteta, s tim što svaka politička grupa može da daje drugačije značenje jednoj te istoj simboličkoj retorici".

Posebno izdvaja tri načina: prvi, stvaranje novih simbola uz odbacivanje starih, što praktikuju revolucionarni i autoritarni sistemi i sistemi u kojima je domi-

nantna "politička religija"; drugi, preuzimanje starih "proverenih simbola koji imaju dugo tradicionalno značenje i emocionalnu vrednost, što inače nedostaje novoj vlasti" (primer su određeni simboli u Francuskoj revoluciji ili u novonastalim državama na teritoriji bivše Jugoslavije – Hrvatska izvlači simbole iz "hiljadugodišnje istorije", Srbija monarhističke grbove a Makedonija opravdanja i trajanje vezuje za simbole države Aleksandra Makedonskog itd.); treći, upotrebu religijskih simbola u političke, odnosno državne svrhe, što ne mora da znači poistovećivanje religijskih i političkih ciljeva već je više posezanje nove vlasti za smeštanjem "u širi kulturni kontekst nacije" i povezivanje sa "principima koji nadilaze ideološku sadržinu" (na primer inauguracija predsednika SAD kada se prilikom polaganja zakletve stavlja ruka na Bibliju ili kod nas prisustvo crkvenih velikodostojnika itd.). U okviru ovog poglavlja knjige autorka je obradila i odnos političkih rituala i krize, delotvornost političkih rituala, principe estetizacije političkih svetkovina i rituala (tradicionalizaciju, formalizaciju, arhaizaciju, princip igre i spektakl) i, na kraju, revoluciju kao svetkovinu.

U poslednjem poglavlju *Politički praznični sistemi* obuhvaćena su tri praznična sistema: Francuske revolucije, Oktobarske revolucije i Trećeg rajha.

Knjiga Jelene Đorđević pisana je jasnim i lepim jezikom. Ona je pokazala analitičku moć u obradi teme ali i dar i sposobnost za sintezu. U jednom broju poglavlja isuviše je sažimala i sintetizovala što jeste vrлина, ali je otežavajuće i ograničavajuće za širu čitačku publiku. Iz obimne bibliografije, štampane na kraju knjige, da se zaključiti da je sve najrelevantnije što je objavljeno u svetskoj literaturi o ovoj problematici autorka konsultovala. Knjiga kao prvi rad iz ove tematike na našem jeziku jeste vredan i utemeljen početak i veliki izazov i inspiracija za buduće istraživače. Studija, pored izuzetno značajnog mesta u nauci i struci ima i pedagošku vrednost jer je priređena na didaktičan i metodičan način. Nesporno, knjiga će postati nezaobilazna za mnoge discipline iz društvenih nauka i umetnosti. Ona je izuzetan doprinos našoj političkoj kulturi, političkoj sociologiji i političkoj antropologiji.